

15. Επί του άρθρου 172

Η προτεινόμενη αντικατάσταση του άρθρου 24 του ν. 2882/2001 δεν διατηρεί τον τίτλο «Εγγυοδοσία», ενώ αφορά αποκλειστικώς εγγυοδοσία εκ μέρους του δικαιούχου προσωρινής αποζημίωσης, λόγω αναγκαστικής απαλλοτρίωσης ακινήτου του.

16. Επί του άρθρου 176

Στην ελληνική έννομη τάξη υφίσταται ήδη ειδικό πλαίσιο εξωδικαστικής επίλυσης αναφορικώς προς τις καταναλωτικές διαφορές (βλ., συναφώς, ν. 3297/2004, ΚΥΑ 70330/2015 «Ρυθμίσεις σχετικά με προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας, σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2013/11/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 για την εναλλακτική επίλυση καταναλωτικών διαφορών και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και της Οδηγίας 2009/22/ΕΚ (Οδηγία ΕΕΚΔ) και την λήψη συμπληρωματικών εθνικών μέτρων εφαρμογής του Κανονισμού 524/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 για την ηλεκτρονική επίλυση καταναλωτικών διαφορών», αλλά και ν. 4224/2013 και ΚΥΑ 5921/2015 «Καθορισμός των όρων και της διαδικασίας της μεσολάβησης του Συνηγόρου του Καταναλωτή στο πλαίσιο του Ν. 4224/2013»). Κατά συνέπεια, για λόγους ασφάλειας δικαίου, σκόπιμο να διευκρινισθεί, στο συγκεκριμένο άρθρο, το οποίο προσδιορίζει και το πεδίο εφαρμογής του συγκεκριμένου κεφαλαίου, κατά πόσον το ειδικότερο αυτό πλαίσιο εξωδικαστικής επίλυσης καταναλωτικών διαφορών παραμένει εκτός του πεδίου εφαρμογής των ρυθμίσεων του παρόντος νομοσχεδίου αναφορικώς προς τον θεσμό της διαμεσολάβησης, δεδομένου ότι με τις διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου εναρμονίζεται περαιτέρω η ελληνική νομοθεσία προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/52/ΕΚ για θέματα διαμεσολάβησης σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις ως και σε υποθέσεις διασυνοριακών διαφορών.

17. Επί του άρθρου 180

Στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 180 ο νομοθέτης, εκ παραδρομής, παραπέμπει στο άρθρο 183, ενώ, προδήλως, αναφέρεται στις υποχρεωτικώς υπαγόμενες στη διαδικασία της διαμεσολάβησης διαφορές, οι οποίες ορίζονται στο άρθρο 182.

18. Επί των άρθρων 181-183 και 194

Τα άρθρα 181-183 του νομοσχεδίου καθορίζουν τη διαδικασία προσφυγής στη διαμεσολάβηση και τις περιπτώσεις υποχρεωτικής προσφυγής σε αυ-

τήν, το δε άρθρο 194 ζητήματα που άπτονται της αμοιβής των διαμεσολαβητών.

Προβληματισμός δύναται να δημιουργηθεί, κατ' αρχάς, ως προς το κατά πόσον η έκταση της υποχρεωτικής προσφυγής στη διαμεσολάβηση, οι ειδικότεροι όροι οι οποίοι διέπουν τη διεξαγωγή της, καθώς και το κόστος που αυτή συνεπάγεται, θίγουν το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα (άρθρο 20), αλλά και στα άρθρα 6 και 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

Επισημαίνεται, συναφώς, ότι δύναται να υφίσταται ειδικότερες προϋποθέσεις και περιορισμοί αναφορικός προς την άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Συμφώνως προς τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, οι προϋποθέσεις ασκήσεως του δικαιώματος δικαστικής προστασίας πρέπει να συνάδουν με την ανάγκη αποτελεσματικής απονομής δικαιοσύνης, και, περαιτέρω, να μην υπερβαίνουν τα όρια εκείνα, πέραν των οποίων συνεπάγονται την άμεση ή έμμεση κατάλυση του προστατευμένου ατομικού δικαιώματος παροχής έννομης δικαστικής προστασίας (βλ., συναφώς, ΣτΕ Ολομ.1619/2012, 3088/2011 και 1583/2010 και ΣτΕ 4788/2014, 2780/2012 καθώς και Ν. Σοϊλεντάκη, άρθρο 21 του Συντάγματος, σε Φ. Σπυρόπουλο, Ξ. Κοντιάδη, Χ. Ανθόπουλο, Γ. Γεραπετρίτη (επιτροπή διεύθυνσης), Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σελ. 505).

Εξ άλλου, συμφώνως προς τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), το «δικαίωμα σε δικαστήριο», του οποίου το δικαίωμα πρόσβασης συνιστά μία ιδιαίτερη πλευρά, δεν είναι απόλυτο, δεδομένου δε του περιθωρίου εκτίμησης το οποίο διαθέτουν τα συμβαλλόμενα κράτη, το δικαίωμα αυτό δύναται να υπόκειται σε περιορισμούς, οι οποίοι, εντούτοις, δεν θα πρέπει να θίγουν την ουσία του δικαιώματος πρόσβασης στο δικαστήριο. Επιπλέον, οι περιορισμοί αυτοί συμβιβάζονται με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, μόνον εάν τείνουν προς έναν ορισμένο θεμιτό σκοπό και εάν υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού (βλ., μεταξύ άλλων, Βασιλακάκης κατά Ελλάδας, 17/1/2008, Εξαμηλιώτης κατά Ελλάδας, 4/5/2006, Fogarty κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 21/11/2001, Waito και Kennedy κατά Γερμανίας, 18/9/1999, Edificaciones March Gallego S.A. κατά Ισπανίας 19/2/1998). Παραλλήλως, το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία δεν θα πρέπει να παραβιάζεται από υπέρμετρα διαδικαστικά κόστη με τα οποία επιβαρύνεται ο πολίτης (βλ., ενδεικτικώς, Κρεουζ κατά Πολωνίας, 19/06/2001).

Περαιτέρω, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκής Ένωσης,

(ΔΕΕ) «η αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας αποτελεί γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου απορρέουσα από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, πράγμα που έχει καθιερωθεί με τα άρθρα 6 και 13 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (αποφάσεις της 15ης Μαΐου 1986, 222/84, Johnston, Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψεις 18 και 19 της 15ης Οκτωβρίου 1987, 222/86, Høylovs κ.λπ., Συλλογή 1987, σ. 4097, σκέψη 14 της 27ης Νοεμβρίου 2001, C 424/99, Επιτροπή κατά Αυστρίας, Συλλογή 2001, σ. I-9285, σκέψη 45 της 25ης Ιουλίου 2002, C 50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores κατά Συμβουλίου, Συλλογή 2002, σ. I-6677, σκέψη 39, και της 19ης Ιουνίου 2003, C 467/01, Eribrand, Συλλογή 2003, σ. I-6471, σκέψη 61) και που έχει επιβεβαιωθεί με το άρθρο 47 του Χάρτη του Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως που διακηρύχθηκε στις 7 Δεκεμβρίου 2000 στη Νίκαια (ΕΕ 2000, C 364, σ. 1)» (υπόθεση C-432/05, Unibet, σημείο 37. Βλ., συναφώς, Ε. Πρεβεζούρου, Η Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Δικαίου στη δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, σελ. 24-25). Ωστόσο, συμφώνως προς τη νομολογία του Δικαστηρίου και όπως αναφέρεται σχετικώς και στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου, «τα θεμελιώδη δικαιώματα, δεν αποτελούν απόλυτα προνόμια, αλλά μπορούν να περιέχουν περιορισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί ανταποκρίνονται πράγματι σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που επιδιώκει το επίμαχο μέτρο και δεν αποτελούν, ενόψει του επιδιωκόμενου σκοπού, υπέρμετρα και επαχθή επέμβαση που θα προσέβαλε την ίδια την ουσία των ούτως διασφαλισμένων δικαιωμάτων (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 15ης Ιουνίου 2006, C-28/05, Dokter κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I 5431, σκέψη 75 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και ΕΔΔΑ, απόφαση Fogarty κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 21ης Νοεμβρίου 2001, Recueil des arrêts et décisions 2001-XI, § 33).» (υπόθεση C-317 έως 320/08, σημείο 63).

Επισημαίνεται, επιπροσθέτως, ότι αναφορικώς προς την Οδηγία 2008/52/ΕΚ και ιδίως το άρθρο 5 αυτής, προκύπτει ότι δεν είναι κατ' αρχήν αντίθετη στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης νομοθεσία που καθιστά υποχρεωτική την προσφυγή στη διαμεσολάβηση. Ωστόσο, παρατηρείται ότι στη συντριπτική πλειονότητα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ., σχετικώς, μελέτη δημοσιευμένη στον διαδικτυακό τόπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-bg-en.do?member=1) η διαμεσολάβηση παραμένει προαιρετική. Κρίσιμο είναι, όμως, εν προκειμένω, ότι, με αφορμή τις υποθέσεις C-317 έως 320/2008 του ΔΕΕ αναφορικώς προς την Οδηγία 2002/22/ΕΚ, κρίθηκε ότι οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας καθώς και η αρχή της αποτελε-

σματικής ένδικης προστασίας δεν απαγορεύουν εθνική κανονιστική ρύθμιση που επιβάλλει την προηγούμενη εφαρμογή εξώδικης διαδικασίας συμβιβασμού, εφόσον η διαδικασία αυτή δεν καταλήγει σε δεσμευτική για τα εμπλεκόμενα μέρη απόφαση, δεν καθυστερεί ουσιωδώς την άσκηση ενδίκου βοηθήματος, αναστέλλει την παραγραφή των οικείων δικαιωμάτων και δεν προκαλεί έξοδα, ή προκαλεί ελάχιστα έξοδα.

Υπό το φως των ανωτέρω, δημιουργείται προβληματισμός ως προς το εάν οι ρυθμίσεις του υπό ψήφιση νομοσχεδίου αναφορικής προς τον θεσμό της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης συμβιβάζονται με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Συγκεκριμένως, ο επιδιωκόμενος σκοπός, όπως αυτός περιγράφεται στην αιτιολογική έκθεση του υπό ψήφιση νομοσχεδίου, ήτοι η ταχεία και αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, φαίνεται, κατ' αρχάς, θεμιτός. Ωστόσο, ζήτημα ανακύπτει κατά πόσον υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού καθώς, προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός, πρώτον, θεσπίζεται η υποχρεωτικότητα προσφυγής στη διαμεσολάβηση για έναν μεγάλο αριθμό αστικών και εμπορικών διαφορών, δεύτερον, καθίσταται υποχρεωτική, δυνάμει του άρθρου 183, παράσταση των μερών μετά του πληρεξουσίου δικηγόρου τους και, τρίτον, ορίζεται ελάχιστη ωριαία αμοιβή του διαμεσολαβητή σε περίπτωση που αυτή δεν έχει συμφωνηθεί με γραπτή συμφωνία των μερών. Επισημαίνεται, μάλιστα, ιδίως, ότι η παράσταση με πληρεξούσιο δικηγόρο, αλλά και η αμοιβή διαμεσολαβητή, η οποία είναι (εκτός ειδικότερων περιπτώσεων, περιοριστικώς αναφερόμενων στο άρθρο 194) κατ' ελάχιστον 170 ευρώ για δύο ώρες, και για απασχόληση πάνω από δύο ώρες η ελάχιστη ωριαία αμοιβή είναι 100 ευρώ, δύναται να οδηγήσει σε υπέρμετρο για τον πολίτη κόστος της διαμεσολάβησης, καθώς νομοθετικώς καθορίζονται, εν προκειμένω, μόνο κατ' ελάχιστον τα όρια αμοιβής των διαμεσολαβητών, όχι δε και τα μέγιστα όρια αυτών.

Τέλος, σημειώνεται ότι στην υπόθεση C-75/16, αναφορικής προς την Οδηγία 2013/11/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013, για την εναλλακτική επίλυση καταναλωτικών διαφορών, το ΔΕΕ επαναλαμβάνει ότι δεν αντίκειται προς το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ρύθμιση, σε επίπεδο εθνικής νομοθεσίας, υποχρεωτικής προσφυγής σε διαμεσολάβηση, ωστόσο, το Δικαστήριο επισημαίνει την αντίθεση της συγκεκριμένης Οδηγίας σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι οι καταναλωτές θα πρέπει υποχρεωτικώς να επικουρούνται από δικηγόρο και δεν μπορούν να αποσυρθούν από διαδικασία διαμεσολαβήσεως παρά μόνον εάν αποδείξουν την ύπαρξη εύλογης αιτίας για αυτή τους την απόφαση. Δημιουργείται, εν προκειμένω, σχετικός προβληματισμός καθώς, δυνάμει των υ-

πό ψήφιση διατάξεων, η παράσταση των μερών με πληρεξούσιο δικηγόρο είναι υποχρεωτική. Επισημαίνεται, μάλιστα, ότι συναφής περιοριστική διάταξη δεν απαντά στο κείμενο της Οδηγίας 2008/52 διά της οποίας εναρμονίζεται περαιτέρω η ελληνική νομοθεσία με τις υπό ψήφιση διατάξεις.

19. Επί του άρθρου 182

Για λόγους νομοτεχνικής ορθότητας πρέπει να διορθωθεί η εκ παραδρομής αριθμηση δύο διαδοχικών παραγράφων με τον αριθμό 2. Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι το περιεχόμενο της διάταξης του άρθρου 182 παρ. 6 επαναλαμβάνεται αυτολεξεί στο άρθρο 183 παρ. 2 (εδάφια γ' και δ').

20. Επί του άρθρου 185

Δεδομένου ότι το συγκεκριμένο άρθρο ρυθμίζει τα αποτελέσματα της διαμεσολάβησης στην παραγραφή και τις αποσβεστικές προθεσμίες, για λόγους συντακτικής ορθότητας πρέπει οι φράσεις «αρχίζουν και πάλι» και «εκκινούν και πάλι» να αντικατασταθούν με τη φράση «συνεχίζουν και πάλι», εφόσον πρόκειται για αναστολή και όχι για διακοπή παραγραφής και αποσβεστικών προθεσμιών.

21. Επί του άρθρου 188

Στην παράγραφο 1, όπου ορίζονται τα σωρευτικώς απαιτούμενα προσόντα των διαμεσολαβητών, προβληματισμό εγείρει η απουσία της αναγκαιότητας κατοχής τίτλου σπουδών, ο οποίος πιστοποιεί την απόκτηση νομικών γνώσεων.

22. Επί των άρθρων 189, 190 και 196

Στο άρθρο 196 προβλέπεται η δυνατότητα σύστασης και λειτουργίας ενώσεων προσώπων ή προσωπικών εταιρειών με σκοπό την παροχή υπηρεσιών διαμεσολάβησης. Επειδή τα ανωτέρω νομικά πρόσωπα μπορεί να έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα, δεν αποκλείεται η απασχόληση των διαμεσολαβητών σε αυτά να υποκρύπτει σχέση εξαρτημένης εργασίας. Στην περίπτωση αυτή εγείρεται προβληματισμός για την πραγματική δυνατότητα του διαμεσολαβητή να ασκεί τα καθήκοντά του με αμεροληψία και ανεξαρτησία, όπως επιτάσσουν τα άρθρα 189 και 190 του νομοσχεδίου.

23. Επί του άρθρου 194

Στο άρθρο αυτό προβλέπεται το ύψος της αμοιβής του διαμεσολαβητή, η οποία βαρύνει τα δύο μέρη. Δεδομένου ότι η ενδεχόμενη αδυναμία καταβολής του σχετικού τιμήματος από τους χαμηλού εισοδήματος πολίτες μπορεί

να τους στερήσει την πρόσβαση στο φυσικό δικαστή (άρθρα 8 και 20 Σ), θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να εξετασθεί η δυνατότητα εισαγωγής του θεσμού της νομικής βοήθειας, κατ' αναλογία των διατάξεων του ν. 3226/2004, και στη διαδικασία της διαμεσολάβησης.

Επίσης, για λόγους νομοτεχνικής ορθότητας, η περίπτωση β' της παραγράφου 3 του άρθρου 194 πρέπει να διαγραφεί καθώς η παρατιθέμενη παραπομπή δεν απαντά στο άρθρο 182 του υπό ψήφιση νομοσχεδίου.

24. Επί του άρθρου 211

Ως απεργία νοείται η συλλογική αποχή από την εργασία, με σκοπό να ασκηθεί πίεση ώστε να ικανοποιηθούν επαγγελματικές διεκδικήσεις των εργαζομένων. Το δικαίωμα της απεργίας συνδέεται στενά με τη συνδικαλιστική ελευθερία, αποτελώντας αναγκαίο συμπλήρωμά της (Γ. Λεβέντης, Συλλογικό εργατικό Δίκαιο, 2007, 67. Κ. Παπαδημητρίου άρθρο 23 Σ σε Φ. Σπυρόπουλου-Ξ. Κοντιάδη-Χ. Ανθόπουλου-Γ. Γεραπετρίτη, 2016, 603 επ.). Η συνδικαλιστική ελευθερία, το δικαίωμα της απεργίας, αλλά και η συλλογική αυτονομία αποτελούν αλληλεξαρτώμενα και αλληλοσυμπληρούμενα ατομικά δικαιώματα, εκφάνσεις του ίδιου φαινομένου, δηλαδή της αντιπαράθεσης συμφερόντων στο πλαίσιο της δημοκρατικής έννομης τάξης. Ανεξαρτήτως λοιπόν του γεγονότος ότι το δικαίωμα της απεργίας έχει πλέον κατακτήσει τη δική του, αυτοτελή, συνταγματική κατοχύρωση, δεν παύει να εξυπηρετεί λειτουργικώς και να αποτελεί εγγύηση της συνδικαλιστικής ελευθερίας.

Συμφώνως με το άρθρο 23 παρ. 2 εδ. 1 του Συντάγματος «Η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συνεστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων». Το δικαίωμα απεργίας αποτελεί έτσι δικαίωμα το οποίο ασκείται μόνο από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, έστω και αν φορείς του είναι και τα άτομα-εργαζόμενοι.

Το δικαίωμα απεργίας αναγνωρίστηκε νομοθετικώς για πρώτη φορά διά του ν. 2111/1920, ενώ συνταγματικώς, όπως προαναφέρθηκε, διά του Συντάγματος του 1975. Το δικαίωμα αυτό αναγνωρίζεται επίσης από όλα σχεδόν τα σύγχρονα Συντάγματα. Περαιτέρω, προστατεύεται σε διεθνές επίπεδο από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μαρφωτικά Δικαιώματα (άρθρο 8.1.δ' - ν. 1532/1985), από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 28) και από τον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και, βεβαίως, προστατεύεται μέσω της διεθνούς προστασίας της συνδικαλιστικής ελευθερίας και, ειδικότερα, μέσω των σχετικών Διεθνών Συμβάσεων Εργασίας της Δ.Ο.Ε. αρ. 87 και 98. Όμως, μολονότι το δικαίωμα της απεργίας δεν ανήκει στη ρυθμιστική αρμο-